

คดีมาบตาพุด

กับกองทุนเพื่อเยียวยาภาคเอกชน!?

คาพิพากษาของศาลปกครองกลาง เมื่อวันที่ 29 กันยายน 2552 ได้มีคำสั่งให้บรรเทาทุกข์ชั่วคราวก่อนการพิพากษาคดีให้ระงับโครงการ หรือกิจกรรมซึ่งได้รับการอนุมัติจากคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ และหน่วยงานของรัฐบาล 8 แห่ง ให้ดำเนินการในพื้นที่มาบตาพุด บ้านฉาง และพื้นที่ใกล้เคียง จำนวน 76 โครงการไว้เป็นการชั่วคราวเป็นชั่วคราวที่เรียกได้ว่าสามารถเขย่าหัวใจทศกัณฐ์ได้เลยทีเดียว เพราะความเสียหายของภาคเอกชนครั้งนี้ใหญ่หลวงนัก

และนี่เป็นครั้งที่ 2 แล้วสำหรับมาบตาพุด ก่อนหน้านั้นเมื่อวันที่ 3 มีนาคมปีนั้น ศาลปกครองระยองได้สั่งให้คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติประกาศให้มาบตาพุดและอีกหลายตำบลในระยองเป็นเขตควบคุมมลพิษ

นับเป็นจุดเปลี่ยนทางประวัติศาสตร์สิ่งแวดล้อมของประเทศไทย กล่าวคือ ประชาชนมีอำนาจให้รัฐจัดการสิ่งแวดล้อมในวิธีที่รัฐเลือกแต่เพียงฝ่ายเดียว (กรณีศาลปกครองระยอง) มีอำนาจให้รัฐเงินหน้าการพัฒนาแบบ "เงินมาก่อนสิ่งแวดล้อมเอาไว้ทีหลัง" (กรณีศาลปกครองกลาง) ประกาศการนี้เองจะเปิดศักราชใหม่ของการผลักดันการจัดการสิ่งแวดล้อมซึ่งเท่าที่ผ่านมาเป็นแต่เพียง "เลือกกระดวย" ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นได้

ผู้เขียนไม่ใช่คนสุดโต่ง แต่ในกรณีนี้ถ้าจะมีกระบวนการเจรจาเพื่อหาทางออกร่วมกันได้ แต่ในฐานะที่ทำวิจัยด้านสิ่งแวดล้อมมายาวนานอยากบอกเหมือนกันว่า สำหรับชาวบ้านที่รู้สึกตัวตัวเองกำลังตายผ่อนส่งอยู่ทุกวันนี้มันเกินพอแล้วที่จะให้รัฐบาลเข้ามาดูแลสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจังเสียที!

เราไม่ควรเอาชีวิตของคนไปแลกกับการพัฒนาเศรษฐกิจซึ่งที่จริงแล้ว หากจัดการดีๆ ทั้งการพัฒนาเศรษฐกิจ และชีวิตก็ไปด้วยกันได้

ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่สะสมพอกพูนมากขึ้นทุกวันและดูเหมือนไม่มีมาตรการที่เห็นผล

ได้ผลักดันให้ประชาชนที่ได้รับผลกระทบใช้กระบวนการยุติธรรมผ่านศาลปกครองเพื่อบังคับใช้กฎหมายที่มีอยู่ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

บทเรียนที่ได้จากคดีมาบตาพุดทั้ง 2 คดี ก็คือ การวางแผนที่ไม่สมคูล ไม่ให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อม และขาดการติดตามให้มีการปฏิบัติตามมาตรการที่กำหนดไว้ในรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) ได้ก่อให้เกิดปัญหาตามมาอย่างมหาศาล ในขณะที่แผนพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออกวาดภาพอุตสาหกรรมไทยไว้อย่างโชติช่วงชัชวาล แต่ปรากฏว่าการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมซึ่งต้องอาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 กลับไม่สามารถแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ได้

พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 มีช่องโหว่ที่สำคัญที่ยังมิได้นำหลักการผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่ายมาใช้อย่างเต็มที่

แม้ว่าสังคมไทยจะยอมรับหลักการผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่ายมานานกว่า 2 ทศวรรษแล้ว แต่กลับมีเครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์ซึ่งเป็นเครื่องมือหลักสำหรับใช้ดำเนินการตามหลักการนี้น้อยมาก

พูดตรงๆ ก็คือ ผู้ปล่อยมลพิษใหญ่ๆ ยังไม่ได้จ่ายค่ามลพิษตาม พ.ร.บ. ฉบับนี้เลย

พ.ร.บ. ฉบับนี้กำหนดเครื่องมือไว้อย่างเดียว คือ ค่าธรรมเนียมบำบัดน้ำเสียซึ่งไม่สามารถกำกับมลพิษทางอากาศ และน้ำเสียจากโรงงานได้ จะต้องอาศัยเครื่องมือเศรษฐศาสตร์อื่นๆ ที่หลากหลายมากกว่านี้

ดังนั้น กระทรวงการคลังจึงผลักดันให้มีการจัดทำร่าง พ.ร.บ. เครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์มาเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

ซึ่งเครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์นี้เป็นวิธีการที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้ปล่อยมลพิษแต่เนิ่นๆ เป็นภาษีที่ออกแบบให้ผู้ที่ก่อมลพิษน้อยก็จ่ายภาษีน้อย แม้ว่าโรงงานจะปล่อยมลพิษตามมาตรฐานที่กำหนดไว้ก็ยังคงจ่ายภาษีอยู่ วิธีนี้จะทำให้โรงงานมีความพยายามที่จะลดการปล่อยมลพิษให้น้อยลง

ความแตกต่างระหว่าง พ.ร.บ. ฉบับก่อนๆ กับร่าง พ.ร.บ. ฉบับนี้ก็คือ ได้กำหนดให้นำเงินที่ได้จากการจัดเก็บภาษีเข้ากองทุนเพื่อใช้ในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมและชุมชน ซึ่งเงินที่จัดเก็บได้จะไม่กลับไปกระทรวงการคลัง

โดยขณะนั้นหน่วยงานสร้างเสริมการเรียนรู้กับสถาบันอุดมศึกษาไทยเพื่อการพัฒนายุทธศาสตร์ระดับ (นสธ.) ร่วมกับสำนักงานเศรษฐกิจการคลัง และกรมโรงงาน ได้ร่วมดำเนินการร่าง พ.ร.บ. ภาษีมลพิษทางอากาศ ภายใต้วง พ.ร.บ. เครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์ และขณะนี้อยู่ในขั้นตอนสุดท้ายแล้ว

ลำหรับข้อเสนอของภาคเอกชนที่จะให้มีกองทุนมาช่วยผ่อนปรนภาระของภาคเอกชนด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมนั้น ก่อให้เกิดคำถามตามมาว่าเงินกองทุนจะมาจากไหน หากไม่ต้องเอาภาษีของประชาชนไปใช้จ่ายในเรื่องที่ภาคเอกชนต้องดูแลตัวเองอยู่แล้ว

นอกจากนี้ ข้อเสนอที่จะให้มีการจัดตั้งกองทุนแสนล้านมาเยียวยาโครงการนี้ ก็ไม่ชัดเจนว่าจะไปเยียวยาอะไร น่าจะเยียวยาประชาชนและชุมชนเสียมากกว่า

และไม่มีความชัดเจนว่าเหตุผลของการของบประมาณแสนล้านจากเงินภาษีของประชาชน (หรือเงินกู้ที่ประชาชนต้องใช้คืน) คืออะไร เพราะโครงการทั้งหลายล้วนเป็นของบริษัทยักษ์ใหญ่ทั้งสิ้น ซึ่งน่าจะมียุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมอยู่แล้ว

และถ้ามีรายงานผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม (EIA) ที่ดีอยู่แล้ว ก็เพียงแต่ทำรายงานผลกระทบต่อสุขภาพ (HIA) เพิ่มเติมเท่านั้น

แต่ใน ร่าง พ.ร.บ. ที่ได้กล่าวไปแล้วระบุไว้ว่า หากเกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมก็จะมีกองทุนเพื่อเยียวยาสิ่งแวดล้อม

และชุมชน ถ้าปัญหาที่เกิดในมาบตาพุดในปัจจุบันต้องการเงินทุนไปลดมลพิษให้กับบริษัทที่กำลังดำเนินการอยู่ เพื่อให้สิ่งแวดล้อมสามารถรองรับโรงงานใหม่ที่รัฐได้อนุญาตให้ตั้งขึ้น รัฐก็สามารถใช้ ร่าง พ.ร.บ. ฉบับนี้ได้ ถึงแม้ว่าเงินที่รัฐต้องจ่ายออกไปก่อนจะทำให้กองทุนขั้นต้นติดลบ เนื่องจากยังไม่ได้เริ่มเก็บภาษีก็ตาม

แต่เมื่อมีการจัดเก็บภาษีมลพิษอากาศแล้วรัฐก็จะต้องนำภาษีที่จัดเก็บได้มาทยอยจ่ายคืนเงินกองทุนที่ยืมไป

วิธีนี้ประชาชนก็ไม่ต้องไปเบียดเบียนระดับสิ่งแวดล้อมให้กับโรงงาน การถือเรื่องส่วนสำหรับรัฐในเวลาที่มี นอกจากจะต้องเร่งทำ HIA แล้ว ยังต้องเร่งบังคับใช้ ร่าง พ.ร.บ. ฉบับนี้ด้วยด่วน เพราะร่าง พ.ร.บ. ฉบับนี้จะเหมือนทางออกสำหรับรัฐในอนาคต

น่าแปลกที่ว่าแม้สิ่งแวดล้อมจะเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์ และเป็นระบบธรรมชาติที่เกื้อหนุนการดำรงชีพอยู่ทุกวันนี้ทุกเวลา แต่มนุษย์เรากลับให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อมน้อยกว่าที่ควรจะเป็น

ในการทำโพลเกี่ยวกับปัญหาสำคัญๆ ที่ประชาชน (ที่ไม่ได้รับผลกระทบโดยตรง) ให้ความสำคัญ ประเด็นสิ่งแวดล้อมมักจะเป็นประเด็นสำคัญลำดับสุดท้ายตามหลังปัญหาเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ปัญหาปากท้องมักเป็นประเด็นที่ประชาชนให้ความสำคัญมากที่สุด ทั้งนี้ เพราะผลกระทบจากปัญหาสิ่งแวดล้อมมักจะทำให้เวลาในการสะสมยาวนาน กว่าจู้จี้จกๆ แก้งไม่ทันหรือกว่าจะรู้ตัวก็ต้องซึ่งงบประมาณมหาศาลในการแก้ไข หรือต้องรอจนเกิดความขัดแย้ง เฝ้าโรงงานหรือใช้ศาลสั่งศาลระงับการดำเนินการ

คดีมาบตาพุดตกอ่าให้รัฐรวมทั้งผู้ที่ไม่สนใจสิ่งแวดล้อมเข้าถึงความจริงที่ว่า ปัญหาสิ่งแวดล้อม (หากไม่ใส่ใจ) จะกลายเป็นปัญหาเศรษฐกิจขนาดใหญ่ได้เหมือนกัน

จะล้อมคอกกันอย่างไรกับท่านละ ขอเตือนอย่าให้ภาระไปตกกับประชาชนผู้เสียภาษีก็แล้วกัน!!

มิ่งสรรพ์ ขาวสอาด

สถาบันศึกษาอเนกแบบนานาชาติ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่